

Posudek vedoucího diplomové práce

Magisterský program Historická sociologie UK FHS v Praze

Název práce: **Proměna životního stylu české mládeže po roce 1989**

Jméno studenta: Mgr. Michaela Malá

Posudek vypracoval: PhDr. Jiří Šafr, Ph.D.

Datum: 11. 6. 2017

Formulace cíle práce, hypotézy a odpovídající závěry

Diplomová práce Michaely Malé pojednává o změnách v životním stylu mládeže v České republice v období těsně po Sametové revoluci a na počátku nového tisíciletí navíc s určitým přesahem do současnosti. Cílem práce je zhodnotit tři aspekty proměny životního stylu konceptualizovaného jako volnočasové aktivity a hodnotové preference: změny ve výskytu resp. intenzitě, případnou proměnu vnitřní struktury a konečně stabilitu determinant, rozuměj faktorů diferencujících volný čas a hodnoty adolescentů.

Přehledová – teoretická část práce možná až příliš ambiciózně pojednává o několika navzájem nepřilíh propojených tématech sociologie mládeže, konceptualizace mládeže jako sociální kategorie, specifických generací, problematice volného času a životního stylu. Zajímavý je zde exkurz do historie výzkumu mládeže u nás, poněkud méně zdařilá je část věnovaná socializaci, kde by mohly být explicitně vysvětleny poznatky ohledně konkrétních mechanismů reprodukce životního stylu. S ohledem na téma práce jádro zde tvoří vymezení generací X a Y, na které vhodně navazuje uvedení výsledků výzkumů realizovaných u nás, na nichž autorka dokumentuje hlavní vývojové trendy, kterým se věnuje ve vlastní sekundární analýze dat v druhé části textu.

Jádro práce tvoří analytická část založená na sekundární analýze kvantitativních dat z výběrových šetření mládeže z let 1991 a 2003 (částečně i 2014). Ta si klade za cíl prozkoumat změny během 90. let 20. stol. v intenzitě, struktuře a determinantách trávení volného času a hodnotových orientací spjatých s představami o úspěchu v životě. K dosažení tohoto cíle autorka formuluje sedm výzkumných otázek, k jejichž zodpovězení testuje odpovídající hypotézy.

Cíl práce, stejně tak postup k jeho dosažení je formulován jednoznačně a srozumitelně. Také dílčí výzkumné otázky a pracovní hypotézy jsou jasně stanoveny. Volba použitých empirických dat a metody analýzy je náležitě odůvodněna včetně diskuse limitů zvolené komparace. Zhodnocení výzkumných otázek je provedeno na základě sekundární analýzy dat ze dvou reprezentativních výzkumů mládeže, doplněných ještě třetím výzkumem, který sice neumožňuje přímou komparaci s daty z let 1991 a 2003, zato vhodně rozšiřuje poznatky o trendech v trávení volného času až do současnosti (rok 2014).

Kvalita použitých dat, zdrojů a metod analýzy

Volba datových zdrojů pro sledování trendů v proměně životního stylu mládeže za tak dlouhé období nebyla jednoduchá. Autorka nutně musela přistoupit k určitému kompromisu – najít relevantní množinu indikátorů trávení volného času a zároveň i hodnotových orientací. Použila k tomu dosud prakticky nevyužitá data z výzkumu mládeže realizovaného v rámci projektu TSS 1991, která srovnávala s rozšířeným českým modulem mezinárodního výzkumu PISA 2003. Po vymezení věkově shodného podsouboru v roce 1991 tak data reprezentují dvě

odlišné kohorty patnácti–šestnácti letých studentů a učňů, což umožňuje testovat hypotézy o změnách mezi generacemi X (nar. 1975-76) a Y (nar. 1987). Výzkumy ovšem nejsou vzájemně kompatibilní, což si vyžádalo dodatečnou práci na standardizaci dat. Autorka upozorňuje na možná úskalí v porovnatelnosti těchto datových zdrojů.

Pro práci je příznačný systematický postup při testování hypotéz. Autorka uplatňuje explorační faktorovou analýzu k rozkrytí vnitřní struktury způsobu trávení volného času a hodnotových orientací na jejichž základě vytváří latentní proměnné. Zhodnocení vlivů podmiňujících rozptyl v jejich hodnotách je provedeno pomocí vícerozměrné regresní analýzy.

Kvalita argumentů, o něž autorka opírá závěry, k nimž dospěla

Kvalita argumentů vyvozených z výsledků analýz je na dobré úrovni. Zjištěné poznatky se autorka snaží interpretovat v širším kontextu, tyto interpretace jsou ale bohužel jen někde, zatímco jinde chybí, zejména pokud jde o pasáže věnované hodnotám spjatým s dosažením úspěchu.

Poněkud nerozumím, proč autorka jednoznačně přijala hypotézu (č. 2), o tom že představy ohledně cest k úspěchu v životě zůstaly v čase stabilní, když intenzita hodnocení důležitosti se u některých položek změnila (min. o dvacet procentních bodů u vzdělání a snahy prosadit se). Ostatně při interpretaci sama konstatuje, že došlo k výrazné proměnně faktorů cesty k životnímu úspěchu (s. 56), aby pak shledala, že hypotéza o stabilitě, může být přijata (s. 57). Podobně zhodnocení výsledků regresního modelu pro hodnotové orientace se mi zdají být dost možná poněkud „unáhlené“ (s. 75). Prvním problémem může být již to, že se – díky použité metodě explorační faktorové analýzy a v ní ve finálním řešení odstranění položek s vysokou zátěží na obou komponentách – liší obsah latentní proměnné v jednotlivých letech. To pak mimochodem vede k přijetí hypotézy o tom, že ani hodnotová struktura se neproměnila, ačkoliv v roce 2003 přiřazení dvou položek (prosadit se a být pracovitý) bylo nejednoznačné. Pokud je závěr o tom, že varianci v hodnotové tendenci „úspěch díky sobě“ (hypotéza 6) se ani v jednom roce nepodařilo vysvětlit učiněm na základě celkového testu platnosti modelu (F-test), pak by měly být jeho hodnoty někde uvedeny. Určitě je třeba ocenit autorku, že nehledá za každou cenu výsledky „tam kde nejsou“ (modelem vysvětlený rozptyl je zde pouze 2 resp. 0,5 %), přesto z věcného hlediska by stálo za to interpretovat koeficient pro vzdělání rodiny (ostatně jeho hodnota je v roce 1991 nenulová na konvenční hladině statistické významnosti) – podobně jako autorka činí v případě determinant zábavně tráveného volného času (na s. 74) – a to především proto, že proměna vlivu vzdělanostního zázemí je předmětem hypotézy (č. 6). Je pravda, že celkové zhodnocení výsledků determinant hodnotových orientací by to nezměnilo, ale pro čtenáře by zde byla přínosná detailnější diskuse odhadnutých parametrů.

Úroveň odkazového aparátu, jazyka a dalších formálních náležitostí

Formální náležitosti odkazového aparátu jsou odpovídající. Vlastní tvrzení a zjištění jsou jednoznačně odlišena od informací převzatých z literatury. Rovněž ostatní formální náležitosti jsou v pořádku.

Jiné přednosti a nedostatky

Výkladová – teoretická část je možná až příliš ambiciózní a není následně příliš zúročena při interpretaci výsledků vlastních analýz. Jádro úspěchu práce spatřuji v empirické části, která má dobře stanovený cíl a jasně strukturovaný výklad. Samotný text se ovšem místy vyznačuje určitou toporností ve formulaci vět, ta je dána vytrvalou snahou autorky zachovat akademický

styl psaní, což je ale namnoze na úkor čtivosti. K přednostem práce patří jasně definované výzkumné otázky a hypotézy a provedené analýzy, zejména pak regresní modely.

Náměty na diskuzi při obhajobě práce

U obhajoby navrhuji soustředit se na podrobnější interpretaci zjištění ohledně hodnotových orientací spjatých s úspěchem (viz komentář výše). S tím souvisí také otázka: *Do jaké míry je zjištění o stabilitě a nevykrytalizovanosti strukturálních determinant hodnot spjatých s představami o životním úspěchu možné zobecnit na (proměny) hodnotové orientace mládeže u nás obecně?* Diskutovat lze také otázky: *Co analyzované výzkumy nezachytily, pokud jde o proměnu životního stylu mládeže (volný čas, hodnoty) mezi generací X, Y (a Z)? A byla v něčem česká generace X specifická?*

Celkové hodnocení práce

Z pozice vedoucího práce oceňuji celkový přístup diplomantky. Vyzdvihnout je třeba, že pracovala samostatně, průběžně a práci intenzivně konzultovala. Michaela Malá tak prokázala, že umí formulovat sociologický problém, připravit a podrobně analyzovat existující kvantitativní data s využitím vícerozměrných statistických metod a prezentovat výsledky. Diplomovou práci proto **doporučuji k obhajobě, a ačkoliv s jednoznačným hodnocením nakonec poněkud váhám, tak v případě zodpovězení otázek se přikláním k hodnocení „výborně“.**

Jiří Šafr, v.r.